

Hoe meer internationalisering, des te minder Engels

Grenzenloos wonen en werken vraagt vooral kennis van buurtalen

Gerard Westhoff

2001 is het Europese Jaar van de Talen. Waarom al dat gedoe? Je kunt toch in toenemende mate overal terecht met Engels? Nadere beschouwing van feiten en cijfers leert anders. Juist door de toenemende communicatie- en verkeersmogelijkheden neemt het aandeel van het Engels in grensoverschrijdende contacten eerder af. Wie echt wil profiteren van zijn grensoverschrijdende mogelijkheden zal het vooral moeten hebben van zijn kennis van de buurtalen.

Dat Europeanen bij grensoverschrijdende contacten normaalgesproken Engels gebruiken, berust op een voorstelling van internationalisering die snel aan het verouderen is. De idee dat internationale contacten vooral incidenteel zijn en zich afspelen tussen mensen die verder elk in hun eigen taalgebied leven en werken. In zo'n geval is een lingua franca praktisch. Maar het aandeel van zulke contacten in het totaal van internationale mobiliteit is kleiner aan het worden. Steeds vaker gaat het om wonen, opleiding en werk over de taalgrens. Dat stelt andere eisen aan onze talenkennis. Die ontwikkeling is goed te illustreren aan de familie Van Gerven in Margraten.

Een moeder met een zoon en een dochter. De zoon wilde techniek studeren. Om de hoek, in Aken, is een uitstekende universiteit. Dan kon hij thuis blijven wonen. Hij is er gepromoveerd en als docent blijven hangen. Hij heeft een Duitse vrouw getrouwd en twee kinderen. Het gezin woont in Aken. Ook voor de dochter was op kamers gaan wonen te duur. Ze ging naar de Hogere Hotelschool in Maastricht. Daar koos ze de Franstalige stroom. Ze is nu bedrijfsleider van een middenklassehotel in Luik, is met een Waal getrouwd en heeft een dochter van 9. Ze woont in Luik.

Wat spreekt oma Van Gerven met haar kleinkinderen? Wat spreken haar kinderen met hun partners, op hun werk, met de burens, met hun, deels nieuwe, familie? Van alles. Zelfs Engels. Voor de zoon en de dochter is die taal in hun werk zelfs onmisbaar. Maar in de 'dagelijkse' grensoverschrijdende contracten van de familie Van Gerven is het Duits, Frans en, niet te vergeten Nederlands wat de klok slaat.

In Limburg is de familie Van Gerven geen uitzondering. Er studeert een behoorlijk contingent Nederlanders in Aken en er wordt frequent over de grens gewerkt. In een land met zeer veel grensoverschrijdende contacten als Luxemburg zijn zulke gezinnen eerder zelfs de regel. Dus leren kinderen daar op de basisschool al sinds mensenheugenis eerst Frans en Duits en daarna pas Engels. Ook in Saarland is sinds enkele jaren het Engels als eerste vreemde taal op de Basisschool vervangen door Frans. Engels komt dan als tweede taal in het voortgezet onderwijs. In de Elzas zien we al jaren de omgekeerde ontwikkeling: Eerst Duits, daarna Engels. Nederland loopt hierin, ondanks zijn ligging, achter. Maar ook hier zien we de eerste tekenen. In Enschede, Kerkrade en Vaals zijn de eerste basisscholen bezig intensief Duits aan te bieden, voor men aan Engels begint. Een school onder Maastricht doet het zelfde met Frans.

Aan de taalgrens ervaart men die behoefte het eerst. Maar bij het vergroten van de communicatie- en verkeersmogelijkheden zal dat voor steeds meer mensen in ons land het geval zijn. Voor Nederlanders oostelijk van de lijn Eindhoven-Kampen liggen de Duitse concentraties aan voorzieningen op het gebied van winkels, onderwijs, werk, cultuur en recreatie nu al dichterbij dan die van de Randstad. De opera van Bochum is internationaal niet alleen gerenommeerder dan die van Amsterdam, hij is ook dichterbij.

Hoeveel wereldburgers een taal spreken of hoeveel van hen op school zo'n taal leren is daarbij niet het belangrijkste. Chinees mag met afstand de meest gesproken taal ter wereld zijn en Hindi bijna even verbreid zijn als Engels, in ons dagelijks leven kunnen we ze maar zelden gebruiken. Veel belangrijker is wat de mensen spreken met wie je het meest te maken hebt. Ook in het bedrijfsleven is

dat, anders dan meestal wordt gedacht, niet Engels. Wij staren ons blind op de taalpraktijk van een beperkt aantal mondiaal opererende multinationals en banken. Maar de bulk van de internationale handelscontacten blijkt zich wereldwijd af te spelen tussen bedrijven uit het MKB-segment in aangrenzende taalgebieden.

Gegeven dit soort cijfers zijn buurtalen voor de intensieve, zeg maar 'dagelijkse' grensoverschrijdende contacten belangrijker dan Engels. Daarbij is sprake van een tweede paradox: Dit effect is sterker naar mate het opleidings- en inkomensniveau van de taalgebruiker lager is. Je kunt van Rio tot Bombay en van Tokio tot Abudabi in het Engels een hotelkamer van 500 dollar per nacht reserveren. Zelfs in onze buurlanden Duitsland of Frankrijk wordt dat al moeilijker met een kamer onder de 60 Euro. De doelgroep van die laatste prijsklasse is natuurlijk veel groter. En juist in die groep is de sterkste groei in grensoverschrijdende contacten te verwachten.

Dat vinden ze zelfs in Engeland. In een recente studie adviseert de Nuffield Foundation aan de Britse regering zich niet door de ogenschijnlijke suprematie van het Engels als wereldtaal te laten misleiden. "Engels is niet genoeg. Andere talen kunnen spreken – en wel in een veel bredere range dan tot nu toe – is van cruciaal belang voor een welvarend Verenigd Koninkrijk. No language skills, no jobs." aldus dit rapport. De Britse regering heeft alle aanbevelingen overgenomen en is, onder coördinatie van het ministerie van economische zaken en werkgelegenheid aan een groot talen-offensief begonnen. Niet ten onrechte. In 1995 verscheen een door de EG gesubsidieerd onderzoek naar vreemdetaalgebruik in midden- en kleinbedrijf in vijf Europese landen, waaronder Engeland. Van de ondervraagde Engelse bedrijven blijkt maar liefst een derde orders te hebben gemist door gebrek aan talenkennis. Terwijl ze daar toch het Engels redelijk beheersen.

Een analoge ontwikkeling zien we op Internet. O.a. door de komst van de computer zou de opmars van het Engels niet meer te stuiten zijn. Maar ook daar blijkt de werkelijkheid gedifferentieerder. In 1995 waren nog 95% van alle websites in het Engels. Voor 1999 komt de Engelse onderzoeker Braddol niet verder dan 70%. De nuchtere cijfers vertellen ons dat het aandeel van Engels op internet in snel tempo kleiner wordt. Altavista voorspelt dat het aandeel van Engels binnen 4 jaar naar 40% zal zijn gedaald. Bij nadere beschouwing is dat begrijpelijk. Al dat Engels op internet was er niet vanwege het lingua franca karakter van die taal, maar omdat in de beginjaren de meeste abonnees in Engelstalige landen woonden. Dat is aan het veranderen. Het Duits is een snelle stijger, het Frans en het Japans komen op gang en de grote Aziatische talen zijn nog maar aan het ontwaken. Naarmate het gebruik van de computer zich verder verspreidt, neemt het aandeel van Engels op het internet af. Volgens vigerende schattingen zal Chinees binnen 10-15 jaar de meest gebruikte taal zijn in cyberspace.

Anders dan vaak gesteld wordt, zal enkeltaligheid steeds zeldzamer worden. Voor meer dan de helft van de wereldbevolking geldt al lang dat men op school in een andere taal les krijgt dan thuis wordt gesproken. Een flink deel van de wereldbevolking is zelfs vloeiend in drie talen. Dit ondanks de vaak al generaties lange, prominente aanwezigheid van het Engels in die delen van de wereld. In veel landen passen de bewoners hun taal vaak meerdere malen per dag moeiteloos aan het relevante gebruiksdomein aan. De Europeaan is in zijn neiging tot enkeltaligheid wereldwijd gezien eerder een curiosum dan de norm. Voor Europese burgers die zich echt en volwaardig willen bewegen in de Europese ruimte, is Engels nodig maar niet genoeg. Wie echt wil profiteren van de toename aan grensoverschrijdende mogelijkheden op alle gebieden, zal daarnaast de talen van zijn bureaus moeten beheersen.

De auteur is prof.dr. G.J. Westhoff, hoogleraar didactiek van de moderne talen aan de Universiteit van Utrecht, directeur van het Nationaal Bureau Moderne Vreemde Talen (www.nabmvt.nl) en Nederlands coördinator van het Europees Jaar van de Talen (www.jaarvandetalen.nl). Het is een uitgave van het Projectbureau Europees Jaar van de Talen 2001.